

VEFATININ 300. YILINDA ÇAĞINI AŞAN BİR SES "İTRİ"

DİYANET İŞLERİ BAKANLIĞI DERGİ 54 258

HAZİRAN 2012

Türk din musikisinde Buhurizade Mustafa İtri Efendi

Prof. Dr. Ahmet Hakkı Turabi

Buhurizade Mustafa Efendi, Sultan IV. Mehmed, III. Süleyman, II. Ahmed, II. Mustafa, III. Ahmed Hanlar olmak üzere beş padişah dönemini yaşar. Dönemin musiki üstatlarının yetişmesinde çok önemli rol oynayan tasavvufun, Buhurizade Mustafa İtri üzerinde de büyük tesiri olmuştur. Kaynaklarımızda İtri'nin Yenikapı Mevlevihanesi'ne devam ettiği, ayinlerden aldığı ruhani neşveyle Mevlevi olduğu, mevlevihaneye gelen hocalardan istifade ettiği ve dervişlerden ney üflemeği öğrendiği bilgileri yer almaktadır. (Nuri Özcan, İtri Efendi Buhurizade, TDVİA, İstanbul 1999, XIX, 220-221.)

Hocaları

İtri'nin sanatçı kimliği, klasik Osmanlı sanatkârının zirvedeki bir timsali olarak, bir değil birkaç sahada temayüz gücüne sahip, çok yönlü bir sanatçı kimliğidir. İtri iyi düzeyde bir şair, talik hattında ileri seviyelere erişmiş bir hattat ve büyük bir bestekârdır. Kaynaklarımız, onun dehasını, özellikle musiki sanatında ortaya koyduğunu ifade etmektedir.

İtri'nin şiirlerinde kullandığı sade ve açık ifadeleri, ne kadar güçlü bir şair olduğunu ortaya koymaktadır.

Musiki sahasındaki hocaları konusunda farklı görüşler olmakla birlikte Derviş Ömer, Kasımpaşalı Koca Osman, Küçük İmam Mehmed Efendi, Hafız Post, Vakıf Halhali diye bilinen Nasrullah Efendi'lerden istifade ettiği anlaşılmaktadır.

Kendisinin yetiştirdiği talebe konusunda kesin bilgi olmamakla birlikte şu bir hakikattir ki Buhurizade Mustafa Itri, günümüze kadar yetişmiş Türk Musikisi üstatları için her zaman büyük bir hoca olmuş, besteleri daima en güzel örnekler ve ışıklar olarak musikişinaslara yol göstermiştir.

Dinî musiki eserleri

Itri, Türk Musikisi'ne büyük katkılarda bulunmuştur; bununla birlikte dinî müziğe yepyeni bir hava getirmiştir.

Itri'nin musiki tarihimizde yeri doldurulamayacak yönü hiç şüphesiz bestekârlığıdır. Türk musikisinin cami, tekke ve klasik alanlarında saz eserleri ve ayin-i şerif, nat, durak, tevşih, ilahi, peşrev, kâr, beste, semai başta olmak üzere hemen her formunda eserler bestelemiştir. Bestelerinin bilhassa melodik örgüsünün alışılmışın dışında olması, bedii ve yüksek hislere hitap etmesi, güfte olarak genellikle Fuzuli, Nabi, Nev'i, Şehri gibi büyük üstatların şiirlerini –nadiren kendi şiirlerini- kullanması, onun bestelerini ayrıcalıklı, nitelikli ve kaliteli kılmıştır. Şeyhülislam Mehmed Esad Efendi, Atrâbü'l-âsâr isimli eserinde her ne kadar binin üzerinde bestesi olduğunu söylese de bu eserlerden maalesef günümüze sadece 50 kadar ulaşabilmiştir. Yılmaz Öztuna'nın 42, Ekrem Karadeniz'in 49 olarak bildirdiği eserler içerisinde dinî musikiye dair elimizde 10 tane bestesi vardır.

Sadettin Nüzhet Ergun, Itri'nin en büyük kıymetinin bestekârlığında olduğunu ifade ettikten sonra, kendinden önce gelenlerin fevkinde bir muvaffakiyete ve şahsi bir üsluba sahip olduğunu söyleyerek, Rauf Yekta Bey'in "Itri'den evvelki bestekârlarımızın eserlerinde –o devre ait edebiyatımızda olduğu gibi- az çok İran tesiri görülür. Itri, bu tesirin son izlerini de silmiş ve halis bir Türk musikisi üslubunun mucitliği şerefini kazanmıştır." tespitini destekler. Ergun'a göre, Itri'nin eserlerinde zahidane bir eda vardır. Buhurizade Mustafa Efendi, Osmanlı-

Türk musikisi üslubu en belirgin özellikleriyle biçimlendirir ve musikimiz onun kişiliğinde doruk noktasına ulaşır. Meragalı Hoca Abdülkadir'le şekillenen formlar onun dâhiyane buluşları ile erişilmesi güç bir kalıba dökülür. Kâr formunda bestelediği eserinde, erişilmesi güç melodik zenginliği usûl geçkileriyle birleştirerek musikiyi zirveye taşır ve alışılmışın dışında bir bestecilik anlayışı sergiler.

Bestelediği "tekbir ve salat-i ümmiye" günümüzde dünya üzerinde en çok bilinen ve okunan eserlerdir. Özellikle çok kısa birer cümle olmalarına rağmen, bıraktıkları tesirin gücü bakımından Türk Musikisi'nde üstün bir sanat gücü taşımaktadırlar. Kanaatime göre Itri'nin bestekârlıktaki yüceliğini göstermesi açısından bu iki eser yeterli olacaktır. Hatta hiçbir eseri günümüze ulaşmasaydı dahi tekbir ve salat-i ümmiye onun şöhreti, bestekârlıktaki kalitesi ve üstün konumunu görmek adına yetecekti.

Ayrıca tevşih formunda bestelediği eserler yıllarca mevlid-i şerif bahirleri arasında okunmuştur. "Çün doğup tuttu cihan" mısraıyla başlayan rast makamındaki tevşih bugün hâlen mevlithanlar tarafından zevkle okunmaktadır.

Bunlardan maada Itri'yi bizce asıl önemli kılan, cami musikisi olarak işlediğimiz ve camilerimizde "cumhur müezzinliği" geleneği içerisinde uygulanan pek çok ritüelin Itri'ye ait olmasıdır. Aynı zamanda teravîh namazı arasında "teravîh tertibi" olarak bilinen makam değiştirme uygulamasının kurallarını da bestekârimiz koymuştur.

Cami musikisine dair eserleri:

1. Segâh tekbir
2. Segâh salat-i ümmiye
3. Dilkeşhaveran sala
4. Maye cuma salati
5. Pençgâh Tevşih, "N'ola tacım gibi başımda götürsem daim"
6. Rast Tevşih, "Çün doğup tuttu cihan"

7. Nühüft Tevşih, "Sayesi düşmez yere bir böyle nahl-i tursun"

8. Rehavi-Rast Tevşih/Fahte, "İlahî Mefâtihü'l Hûdâ oldu hilâlin
Yâ Resûl Allah

Tekke Musikisine dair eserleri:

1. Rast Na't-i Şerif (Na't-i Mevlana)

2. Segâh Âyin-i Şerif

Buhurizade'nin yaşadığı XVII. ve XVIII. yüzyıllar Türk Musikisi'nin nazari sahada zayıf olsa da beste ve bestekâr açısından en velut dönemleridir. Özellikle Türk Din Musikisi'nin en önemli gelişme kaydettiği ve günümüz cami ve tekke musikisinin temellerinin atıldığı dönemlerdir. Bu konuda Buhurizade, dinî musikimize yön vermiş ve çığır açmıştır.

Ottoman Civilization, Cilt 2, TC Kültür Bakanlığı yay., s. 1032.

